

EMINENTIA-LIITE

NAISKERTOMUS

Aili Nenola

Esitelmä Suomen Kansantietouden Tutkijain Seuran VI Kevätkoulun Eminentia-luennot-seminaarissa 15.5.2012 Tieteiden talossa Helsingissä.

PROLOGI

Kansanrunouden- ja perinteentutkijoina olemme menneisyyttä tarkastellessamme rakentaneet kiinnostavia kertomuksia siitä, miten nimenomaan meidän alallamme on ollut osansa 1800-luvun, siis autonomian ajan, suomalaisen kulttuurin ja suomalaisuuden kehityksessä ja myös suomalaisen kansakunnan vaiheissa itsenäisyyden alkuaikoina. Kertomukset ovat ylläpitäneet ja vahvistaneet tutkimusalamme identiteettiä ja tekevät sen yhä, vaikka monia niistä on kyseenalaistettu, muokattu ja kirjoitettu uudelleen sekä historiaa että alaa koskevien käsitysten että ymmärrysten muuttuessa.

Monella muullakin humanistisella alalla on kosketuskohtansa kansalliseen kulttuurihistoriaan, ja näihin asioihin palataan joskus, kun puhutaan alojen kehityksestä ja merkityksestä. Mutta on myös näkökulmia, jotka ovat viime vuosikymmeninä sivuut-

taneet kansallisten merkitysten pohdinnan, laventaneet eri alojen tutkimusnäkökulmia ja irrottaneet tutkimuksen lähtökohdat kansallisista konteksteista ja kehyksistä. Voisi melkein puhua tutkimusalojen autonomisesta kehityksestä ja emansipoitumisesta irti kontekstin asettamista vaatimuksista ja kahleista. Missä ennen haluttiin tutkimuksella todistaa – tai ei ainakaan haluttu kyseenalaistaa – esimerkiksi kansallista ainutkertaisuutta tai ainutlaatuisuutta, saatetaan nyt kääntää tutkiva katse näiden oletusten oikeellisuuteen ja kyseenalaistaa myös varhempaan tutkimukseen saavutuksia.

Yksi näkökulmista, joista käsin varhempaa tutkimusta on kyseenalaistettu, on viimeisten vuosikymmenten aikana kehittynyt sukupuolinäkökulma. On kysely, miksi sekä kansalliset että tutkimushistoriat ovat niin miehisä ja miesnäkökulmaisia ja miksi nykyään hyvinkin näkyvissä olevat naiset puuttuvat niistä. Eikö naisilla ollut osaa suomalaisen kulttuurin ja kansakunnan rakentamisessa tai miksi he näyttäytyvät pelkkinä statisteina tai kohteina sekä historiassa että tutkimuksessa? Vastaus on, että ennen 1800-luvulla alkanutta emansipaatiokehitystä naiset oli suljettu suurimmalta osalta julkisen toiminnan ja keskustelun ulkopuolelle ja yhteiskunnassa ja kulttuurissa valtaa pitivät miehet, joiden hallintaan ja holhoukseen naiset muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta oli alistettu niin yhteiskunnassa kuin perheessäkin.

Koska 1800-luku oli Suomessa sekä kansallisen että naisten ja osin muidenkin alistettujen ryhmien emansipaation aikaa, kyse oli rinnakkaisista, jopa päällekkäisistä prosesseista. Mitä pitemmälle vuosisata ja aatteet kehittyivät, sitä selvemmältä alkoi näyttää, että kulttuuria, kansakuntaa ja valtiota ei voinut rakentaa ilman kummankin sukupuolen osallisuutta. On kuitenkin kestänyt varsin kauan, ennen kuin naisten osuus ja osallistuminen tieteen ja tutkimuksen aloilla on lisääntynyt ja tunnustettu päteväksi. Yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden mahdollistama sukupuolten tasavertaisen kansalaisuuden idea on tarvinnut aikaa ja taisteluja vanhoja ennakkoluuloja, jopa varhempaan tieteen käsityksiä vastaan kypsyykseen nykypäivään. Kyse on ollut sekä eri instituutioiden, kirkon, akateemisen maailman, poliittisen järjestelmän ja talouselämän vanhakantaisiin ja mieskeskeisiin traditioihin nojaamisesta että yksittäisten toimijoiden, etupäässä miesten, mutta myös heidän maailmankuvaansa sidoksissa olevien naisten, omaksumasta sukupuolijattelusta ja suhtautumisesta. Näitä kysymyksiä ja ongelmia on selvitelty Suomessakin 1960-luvulta ponnistaneessa eri alojen naistutkimuksessa, joka on saanut jalansijaa myös perinteentutkimuksen aloilla ja tuottanut sekä uutta tietoa perinteistä, niiden elämästä ja kantajista että osoittanut miten sukupuolinäkökulman esiin nostaminen haastaa monella tavalla varhempaa tutkimusta ja tutkijoita.

NAISTEN EMANSIPAATIO SUOMESSA

”[...] mitä siitä tulevaisuudessa tulee, jos naiselle avataan valistuksen, opin ja tiedon tiet? Entä kun hän rupee vaatimaan myöskin samoja yhteiskunnallisia ja valtiollisia etuja kuin miehelläkin on.”
(Minna Canth 1878 *Päijänne*-lehdessä)

Keskustelu niin sanotusta naisasiasta, naiskysymyksestä, kehittyi ja kiivastui myös

Suomessa 1800-luvun viimeisillä kymmenillä. Se liittyi suomalaisen yhteiskunnan ja kansakunnan yleiseen kehitykseen ja sai vaikutteita muista maista, kirjallisuudesta ja erilaisista vapautusliikkeistä. Varsinainen naisasialiike nousi varsin nopeasti 1870- ja -80-luvuilla ja sen tavoitteena oli vapauttaa naiset alistavasta ja sortavasta yhteiskunnallisesta järjestelmästä sekä luoda naisille miesten kanssa tasavertaiset mahdollisuudet koulutautua, kehittää itseään ja osallistua yhteiskuntaelämän ja kansakunnan kehittämiseen osallistumalla ja tekemällä työtä.

Laveammin katsottuna taustana oli sekä eurooppalainen että pohjoisamerikkalainen 1700-luvun vallankumouksista länsimaissa alkanut kehitys kohti demokratiaa ja ihmisoikeuksia. Naisasiassa ja liikehdinnässä oli kyse siitä, että naiset – muiden sorrettujen rinnalla – alkoivat vaatia sekä demokraattisten että ihmisoikeuksien ulottamista itseensä. Demokraattiset oikeudet, kansalaisoikeudet, saatiin ja kehittyivät Suomessa muutamassa kymmenessä vuodessa 1860-luvun puolivälistä vuoteen 1930. Naisten ihmisoikeuksista, oikeudesta ruumiilliseen koskemattomuuteen, seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ja lisääntymisoikeuksiin, taistellaan yhä myös meillä jossakin määrin ja kuten tiedämme, monessa paikassa maailmassa sekä naisten yhteiskunnalliset että ihmisoikeudet ovat yhä varsin huonolla tolalla.

Naisten alistettua ja holhouksenalaista asemaa alettiin purkaa valtiopäivillä 1864, kun säädettiin laki, jonka mukaan naimaton nainen tuli täysivaltaiseksi 25-vuotiaana, hänelle annettiin oikeus päättää tuloistaan 15-vuotiaana ja omaisuudestaan 21-vuotiaana. Naineet naiset saivat oikeuden hallita tulojaan vasta 1889 – ja asiaan vaikutti varmasti Minna Canthin herätysnäytelmä *Työmiehen vaimo*, jossa vaimon oikeudetonta asemaa käsiteltiin draaman keinoin. 1898 säädettiin, että kaikki naiset ja miehet saavuttavat täysi-ikäisyyden 21-vuotiaana. Naimisissa olevat täysi-ikäisetkin naiset tosin olivat edelleen miehensä edusmiehyyden alaisia, eivätkä esimerkiksi saaneet tehdä taloudellisia sopimuksia itsenäisesti eikä heitä voitu nimetä lastensa holhoojiksi. Tämä edusmiehyys poistui lopullisesti vasta 1929/30 – avioliittolaissa, joka takasi puolisoiden yhdenvertaisuuden lain edessä. Naiset saavuttivat siis taloudellisen ja oikeudellisen itsenäisyyden; ja kun tähän lisätään oikeus koulutukseen, yliopisto-opintoihin (1901) ja oikeus opettaa yliopistossa 1916; poliittiset oikeudet: valtiollinen äänioikeus ja vaalikelpoisuus 1906, äänioikeus kunnallisvaaleissa 1917 ja oikeus päästä valtion virkoihin (1926, ei tosin kaikkiin, ja naisille ja miehille eri palkkaluokat), voimme sanoa, että suomalainen nainen oli 1930-luvun alussa periaatteessa täysivaltainen kansalainen.

Kun puhutaan suomalaisen naisen emansipaatiosta, muistellaan yleensä näitä 1800- ja 1900-luvun vaihteen molemmiin puolin toteutettuja uudistuksia, joilla poistettiin naisia yhteiskunnassa koskevia rajoituksia tai lisättiin naisten oikeuksia. Ennen kaikkea muistetaan aina mainita se, miten Suomen naiset saivat maailman ensimmäisinä äänioikeuden ja vaalikelpoisuuden. Tapahtui siis se emansipaatio, joka nykysuomen sanakirjan mukaan merkitsee että ”naiset kohotetaan yhteiskunnallisesti ja oikeudellisesti miesten tasolle” (s.v. emansipoida). Nämä uudistukset eivät tapahtuneet itsestään tai ilman polemiikkia, kuten naisasian ja tasa-arvon historiasta tiedämme. Eivätkä ne tapahtuneet irrallaan muusta kehityksestä: kansallisista vapautumispyrkimyksistä, työväenliikkeen noususta, uskonnollisen maailmankuvan murtumisesta, talousjärjestelmän kehityksestä. Tähänastista kokonaisemman kuvauksen naisasian ja naisten aseman kehityksestä saisi varmaan

tarkastelemalla naisten asemaa koskevia muutoksia ja pyrkimyksiä osana kansallisen, poliittisen, taloudellisen ja kulttuurisen kehityksen historiaa. Nythän naisasian, naisten aseman ja melkein mikä tahansa naisia koskeva tai heihin liittyvä historia on kirjoitettu paljolta erillään ja vasta naistutkimuksen ja -historian kehittyessä.

Naisten asemaa koskevat muutokset olivat aikanaan välttämättömiä. Niiden perustana oli viime kädessä 1800-luvulla tapahtunut yhteiskunnallinen ja taloudellinen modernisaatio, kapitalistisen tuotantotavan, rahatalouden ja luokkayhteiskunnan kehitys, joka teki mahdolliseksi sääty-yhteiskunnan patriarkaalisten rakenteiden, aatteiden ja elämäntapojen säilymisen. Kyse oli yhtä aikaa kansainvälisestä ja paikallisesta kehityksestä, joka mahdollisti lopulta myös naisten tulemisen julkisen keskustelun areenoille – jopa ennen kuin heidät tunnustettiin itsenäisiksi yksilöiksi. Ensi vaiheessa tämä koski tietysti vain naisia, joilla oli mahdollisuus käydä koulua ja päästä siten osalliseksi kirjallisesta sivistyksestä. Nämä naiset olivat yleensä peräisin ylemmistä säädyistä, mutta jo 1863 perustettuun Jyväskylän opettajaseminaariin tuli naisopiskelijoita muistakin säädyistä, esimerkiksi Minna Canth, jonka isä oli tehtaan työnjohtaja ja sittemmin vaatimaton kauppias. Lukevat ja kirjoittavat naiset yhdistivät 1800-luvun loppupuolella voimansa ja rupesivat ajamaan naisten sivistystä ja koulutusta – ja yleisemminkin naisten oikeuksien lisäämistä. Näistä yhdistyneistä voimista syntyi 1884-luvulla ensimmäinen naisasiayhdistys, Suomen Naisyhdistys. Sitä ennen naisten yhdistykset olivat olleet lähinnä rouvasväen yhdistyksiä, ompeluseuroja tai muita vastaavia, joiden merkitystä naisten totuttamisessa yhdistystoimintaan ja yleisten asioiden hoitoon ei myöskään pidä väheksyä.

Mainittuja naisasiayhdistyksiä seurasi hyvin pian runsaasti erilaisia muita naisyyhdistyksiä ja järjestöjä, joissa on ajettu ja toteutettu monenlaisia erilaisille naisille tärkeitä tavoitteita. Sitä paitsi suuri osa suomalaisista naisista näki omien tavoitteidensa olevan yhteisiä työväenliikkeen tavoitteiden kanssa, joissa oli kyse köyhälistön elinolosuhteiden parantamisesta ja yhä lisääntyvien luokkaristiriitojen ratkaisemisesta. Toisin sanoen kyse oli työväestön emansipaatiosta, jonka uskottiin edistävän myös naisten asemaa ja tuovan mukanaan sukupuolten välisen tasa-arvon.

1800-luvulla alkaneessa naisten vapautumisessa ei ollut kyse – niin kuin emansipaatiossa yleensäkin ei ole – pelkästään erilaisista kahleista tai rajoituksista purkavista tai oikeuksia lisäävistä lakiuudistuksista, vaikka niiden merkitys tietysti oli keskeinen. Emansipaatio merkitsi myös tietojen ja tietoisuuden kasvua ja sekä yksilöllisen että kollektiivisen emansipatorisen subjektiuden kehitystä. Sekä yksilöinä että yhteisöinä naiset oppivat vähitellen kyseenalaistamaan olemassa olevat rakenteet ja järjestelmät, joissa heidät oli asetettu miehiä huonompaan asemaan ja miesten alaisuuteen, kyseenalaistamaan myös uskonnolliset ja maalliset opit, joilla heidän huononmuuttaan ja alistustaan perusteltiin – ja samalla vaatimaan täyttä ihmisyyttä ja kansalaisuutta miesten rinnalla.

Emansipatorisen subjektiuden kehitykseen liittyi silloin niin kuin nytkin sekä vaatimus ajattelun ja toiminnan vapaudesta että sen pohdiminen, mihin sitä vapautta käytettäisiin. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alussa oli vallitsevana käsitys, että naisilla ihmisinä ja kansalaisina on omat erityiset kykynsä, taitonsa ja tietonsa annettavana ja tavoitteensa ajettavana yhteiskunnan kehityksessä, ja myös naisasianaiset tekivät parhaansa vakuuttaakseen ympäristönsä tästä. Yksittäisten vaikuttajanaisten tai erilaisten, sekä porvaril-

listen että työväenliikkeen naisjärjestöjen ohjelmat 1900-luvun alusta, sekä ennen että jälkeen äänioikeuden saamisen, ovat todistuksena tästä. Todistuksena tästä on myös se naisten aseman kehitys ja ne tulokset, jotka 1960-luvulla – voisi kai sanoa emansipaation toisen vaiheen aikana – joutuivat uudelleen tarkastelun kohteeksi.

KOULUTUKSESTA TIETÄMISEEN JA TUTKIMUKSEEN

Korkeakoulutuksella ja sitä kautta mahdollisuuksien lisääntymisellä on ollut suuri merkitys suomalaisten (kuten muidenkin länsimaisten) naisten aseman kehittymiselle viimeisten sadanviidenkymmenen vuoden aikana. Tässä prosessissa on kulkenut rinnakkain useita säikeitä. Toisaalta siihen kuuluu naisten pääsy ennen pelkästään miehille sallittuihin yliopisto-opintoihin ja sitä kautta yhä useammalle akateemiselle alalle tai akateemisia opintoja vaativiin ammatteihin ja virkoihin. Eri alojen kehitystä tässä suhteessa on perattu sekä muistelmissa että historiikeissa. Toisaalta naisille vanhastaan kuuluneiden tehtävien siirtyessä yhä enemmän pois kotoa ja muututtua ammattityöksi, ruvettiin korostamaan niiden vaatimia uudennlaisia tietoja ja taitoja, jotka edellyttävät koulutusta.

Kasvatus, lastenhoito, sairaiden- ja vanhustenhoito, vammaisten hoito, taloudenhoito, puutarhanhoito ynnä muut ovat muuttuneet omiksi koulutusaloikseen, ja 1900-luvun alkupuolelta lähtien syntyi erilaisia näihin erikoistuneita koulutusmuotoja, aktivismia ja instituutioita – useimmiten naisten itsensä työnä ja sen tuloksena. Nähdäkseni tämä naisten toiminta eri alojen ammatillisen koulutuksen järjestämisessä ja siinä yhteydessä taistelu sekä vanhentuneita ajatustapoja että miesten hallitsemia julkisia ja yksityisiä rahoitus- ja muita rakenteita vastaan 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla osoittaa, että naisliike ja naisasianaiset eivät viettäneet hiljaiseloa äänioikeuden saamisen ja 1960-luvulla virinneen uudennlaisen sukupuoliroolikeskustelun väliajoilla – kyse oli toiminnan suuntaamisesta toisin kuin ääni- tai muun oikeustaistelun aikoihin.

Osa näistä niin sanotuista naisaloista on viime vuosikymmeninä siirtynyt myös korkeakoulutuksen piiriin: yliopistoissa tai ammattikorkeakouluissa saavat koulutuksensa nykyään peruskoulun- ja lukionopettajien lisäksi muun muassa lastentarhanopettajat ja sairaanhoitajat ja erilaisissa sosiaalialan tehtävissä toimivat. Yhä useamman naisammattinkin perustoja mietitään ja tutkitaan yliopistossa, esimerkkinä vaikkapa hoitotieteen kehitys.

Kouluttautumisella, erityisesti yliopisto-opiskelulla, on kuitenkin ollut naisten vapautumisen ja kehityksen ja siten sukupuolten välisten suhteiden kannalta myös toisenlaisia vaikutuksia. Se on merkinnyt erilaisten ammattiin johtavien asiantuntijuuksien saavuttamisen lisäksi naisille vähitellen pääsyä mukaan maailmasta, yhteiskunnasta, kulttuurista ja ihmisyydestä käytävään keskusteluun, niiden tietojen ja käsitysten lähteille, joilla myös sukupuolten ominaisuuksia, suhteita ja asemaa yhteiskunnassa on perusteltu. Havaitut ristiriidat näiden tietojen ja käsitysten sekä omien tai muiden kokemusten välillä olivat yhtenä kimmokkeena naistutkimuksen ja feministisen ajattelun syntyyn.

Samalla kun tieteellisetkin käsitykset ja uskomukset siitä, miten asiat ovat, ovat osoit-

tautuneet vanhentuneiksi eli todellisuus on osoittautunut toiseksi, on kyseenalaistettu ja muuttunut myös käsitys siitä, miten ja kuka voi tietää ja kenen tieto on legitiimiä. Naiset, työläiset ja erilaiset muut alistetut ryhmät ovat ryhtyneet vaatimaan oikeutta todistaa omassa asiassaan ja osallistua niiden käsitysten ja teorioiden tuottamiseen, joilla yhteiskunnan rakentumista, resurssien jakoa tai kulttuurin muotoja perustellaan. Työläisten ja naisten osalta kehitys alkoi jo 1800-luvulla; toisaalta siirtomaavallan purkamisen toisen maailmansodan jälkeen on kyseenalaistanut entisten vallanpitäjien käsitykset ja analyysit vaikkapa afrikkalaisten tai aasialaisten ihmisten, kulttuurien ja elämänmuotojen luonteesta.

Feministisen tieto-opin, vaikkakaan ei pelkästään sen, yhtenä keskeisenä väittämänä voidaan pitää teesiä yhteiskuntaa, kulttuuria sekä ihmistä ja sosiaalisia suhteita koskevan tiedon paikantuneisuudesta. Tämä tarkoittaa, että tietämisen ja tiedon kriteerit ja argumentit ovat aina sidoksissa tietämisen kontekstiin ja tietäjän paikkaan siinä. Länsimainen ajattelu ja tiede, joka niin kauan oli pelkästään valkoihoisten, usein varakkaiden ja koulutettujen miesten hallitsema ja vallitseva, on kertonut maailmasta pääosin miesten näkökulmasta ja siitä on seurannut, että naiset, työläiset, köyhät, vieraiden kulttuurien ihmiset on määritelty toiseksi, huonommiksi, vajaakykyisiksi ja sen vuoksi soveltuviksi vain tottelemaan, palvelemaan ja palvomaan. Länsimainen tiede/tieto on ollut vallanpitäjien tiedettä/tietoa tai ainakin se on kehittynyt vallanpitäjien suojeluksessa – ja tämä tiede/tieto on tuottanut valtaa haltijoilleen. Tosin on ollut aina myös toisenlaista, toisin tietämistä, mutta sitä ja sen edustajia on pyritty vähättelemään, torjumaan, kieltämään ja myös vainoamaan. Tämä suhtautumistapa toisenlaiseen tietämiseen ja tietoon ei ole tietenkään hävinnyt menneisyyteen Sokrateen tai noitavainojen ja Galilein mukana. Siitä on yhä runsaasti esimerkkejä sekä meillä että muualla ja yksi sen kohteista on feministinen tutkimus ja tieto, joka on kehittynyt naistutkimuksen myötä.

Naistutkimuksessa puhutaan naisten suhteesta organisoituun ja legitimoituun tiedon tuottamiseen kenttään eli akateemiseen tieteelliseen tutkimukseen. Enää ei ole pelkästään kysymys naisten mahdollisuuksista tai oikeudesta niin sanotun korkeamman tiedon hankintaan ja tuottamiseen eli oikeudesta opiskella yliopistoissa ja osallistua tutkimuksen ja tieteen tekoon, vaan myös siitä saavatko naiset asettaa omat vaatimuksensa tutkimuksen agendalle ja tiedon tuottamisen ja esittämisen muodoille ja voidaanko heitä pitää täysivaltaisina tietäjinä.

Suomalaisen naistutkimuksen lähtöalustana voidaan pitää 1960-luvulla alkanutta sukupuoliroolikeskustelua. Tuossa keskustelussa nostettiin taas kerran kissa pöydälle eli todettiin sukupuolten kesken – kaikesta emansipaatiosta huolimatta – vallitseva sukupuolten epätasa-arvo, jonka syyksi nähtiin kesken jäänyt mieskeskeisen sukupuolijärjestelmän purkamisen. Ratkaisua haettiin selvittelemällä sukupuolten rooleja ja niihin sidottuja tapoja jakaa naisten ja miesten töitä ja vastuita erityisesti perhe-elämän alueella. Perhe-elämän ja parisuhteiden epätasa-arvon todettiin rajoittavan naisten, erityisesti äitien, mahdollisuuksia osallistua täysipainoisesti työelämään ja yhteiskunnalliseen toimintaan. Samalla todettiin, että miehetkin hyötyisivät, jos miesten perheroolia vahvistettaisiin. Ongelmien ratkaisuperustaksi tarvittiin uutta lainsäädäntöä, jota sukupuoliroolikeskustelijat innokkaasti vaativat: lakia yhteiskunnallisesta päivähoidosta ja äitiysvapaista – ja niiden myötä yhteiskunnan resurssien käyttämistä näihin. Mukaan

alkoi tulla myös vaatimuksia naisten seksuaalisuutta ja lisääntymistä koskevista oikeuksista, joiden ensimmäisenä toteutumana saatiin aborttilaki 1970-luvun alussa. Seksuaalisuuteen liittyvistä ongelmista: väkivallasta, raiskauksista avioliitossa ja ulkopuolella tai inestistä ja lasten hyväksikäytöstä, on Suomessa pitänyt keskustella pitempään ennen kuin on päästy uudistamaan lainsäädäntöä ja toimintaa. Virikkeet ja haasteet ovat tulleet osin muiden maiden ratkaisuksista ja YK:n piiristä, mutta suuri merkitys on ollut nais- ja muulla tutkimuksella ja siihen liittyvällä aktivismilla.

Sukupuoliroolien kautta oli sittemmin suhteellisen helppo juontua puhumaan sosiaalisesta sukupuolesta englanninkielisen genderin käännöksenä siinä vaiheessa, kun feministisessä tutkimuksessa ruvettiin pelkästään naisista ja naisasiasta puhumisen sijaan ja lisäksi tarkastelemaan sukupuolta käsitteenä ja yhteiskunnallisen ja kulttuurisen järjestyksen tai järjestelmän keskeisenä tekijänä. Käännös niin sanottuun sukupuoliteoreettiseen ajatteluun jatkui sitten kohti koko sukupuoli-käsitteen ja sitä koskevien käsitysten ja uskomusten kyseenalaistamista ja joka tapauksessa uudelleen ajattelua. Kehitykseen on vaikuttanut vahvasti kaksinapaisen mies-nais- sukupuolijärjestyksen romuttuminen, ainakin teoriassa, kun myös itsensä tämän järjestyksen ulkopuoliseksi kokee ja jätetyt homot ja lesbot alkoivat vaatia tunnustusta omalla identiteetillään ja siis alkoivat emansipoitua. Sukupuolen ja siihen oleellisesti liittyvän seksuaalisuuden nouseminen keskeisesti tutkittavaksi asiaksi on johtanut siihen, että meillä, kuten muualla jo aikaisemmin, naistutkimuksen nimestä on suurimmaksi osaksi luovuttu ja korvattu se yliopistoiden tutkintovaatimuksissa sukupuolentutkimuksella (*gender studies*).

EPILOGI

Naisten emansipaatioprosessi ja siitä seuraava miestenkin vapautuminen tasa-arvoiseen ihmisyyteen on yhä maailmassa kesken. Nimenvaihdosta huolimatta oppiaineen ja tutkimusalan sisällä ja sen ulkopuolellakin, muilla aloilla, naisia ja naisten asemaa koskevalla tutkimuksella on yhä paikkansa. Kaikkia viime vuosikymmenten lähestymistapoja kurjuustutkimuksesta naisten näkyväksi tekemiseen ja naiskulttuurin tutkimukseen, sukupuolijärjestelmien historiallista ja tämänhetkistä tutkimusta ja tasa-arvotutkimusta tarvitaan yhä. Patriarkaatteja on maailma yhä täynnä ja heteroseksuaalinen pakkosukupuolijärjestys on kovasti elossa, vaikka sitä vähitellen murretaan. Eikä naisten sorto, riisto ja hyväksikäyttäminen ole loppunut Euroopastakaan, ei edes täältä Pohjolan tasa-arvoparatiiseista. Sukupuolikonflikti, jota yhteisöt ja kulttuurit joutuvat kaiken aikaa käsittelemään, vaikka sitä ei ääneen sanottaisi, ei ole hävinnyt mihinkään vaan kummittelee yhä monien ihmiselämän ja yhteiskunnan ongelmien taustalla. Mikään tutkimus ei tule sitä koskaan kokonaan ratkaisemaan, mutta tutkimuksen tuoma tieto ja ymmärrys sen laadusta ja ilmenemismuodoista auttaa yhä toivottavasti purkamaan sen pahimpia muotoja, olkoonkin, että uutisten paljastama todellisuus ei oikein anna aihetta optimismiin.

”Meidän on joskus vaikeaa pysyä siivekkäitten sanojemme tahdissa”, toteaa kirjailija George Eliot eräässä romaanissaan. Myös tieteellisen teorioinnin ja ajattelun korkea-

Satu Apo: Naiskertomus

lentoisuus kulkee usein todellisuuden edellä tai toisinpäin ilmaistuna, todellisuus ei pysy teorioiden kyydissä – kuten hyvin tiedämme tutkijan kokemuksestamme käsin. Folkloristit taas tietävät, että saduissa ja tarinoissa on kyse ”mahdollisista maailmoista”. Niin on myös usein tieteellisessä ajattelussa ja teorioinnissakin. Ilman näitä muotoiluja mahdollisista maailmoista emme osaisi suunnistaa tulevaisuuteen. Tai edes jaksaisi pitää kiinni tästä ”surkeasta elämästämme”, johon runoilijan sanoin ”olemme niin kiintyneet, että emme soisi sen päättyvän”.

Aili Nenola on uskontotieteilijä, folkloristi ja naistutkimuksen professori (emerita).